

یادداشت

از مدل کنترل‌شده عربستان تا فشار حداکثری بر ایران: آیا مذاکرات هسته‌ای تهران در مسیر تکرار الگوی ریاض است؟

بازی اتمی واشنگتن در ریاض و تهران

حسام عسکری

شاید پل اردمن، نویسنده کتاب «سقوط ۷۹»، فکرش را هم نمی‌کرد حدود نیم‌قرن پس از انتشار اثرش، موضوع محوری آن هنوز هم یکی از چالش‌های مهم نظام بین‌الملل باشد؛ رقابت هسته‌ای ایران و عربستان. اردمن در سقوط ۷۹ به‌روشنی از خطرات رقابت هسته‌ای میان ایران و عربستان سخن گفته بود. در آن دوران، آمریکا نگران بود سیاست‌های اشتباهش در قبال این دو کشور، منجر به رقابت تسلیحاتی هسته‌ای و تهدیدی جدی برای امنیت جهانی شود. این نگرانی همچنان بر سیاست‌های ایالات متحده سایه افکنده است.

ایران سال‌هاست فعالیت‌های هسته‌ای خود را توسعه داده و توانایی غنی‌سازی بالای اورانیوم را به دست آورده است. در همین حال، عربستان سعودی نیز مدتی است سودای دستیابی به انرژی و حتی توان هسته‌ای را در سر دارد؛ موضوعی که به نگرانی‌های آمریکا و متحد اصلی‌اش در منطقه، یعنی اسرائیل، افزوده است. در تل‌آویو می‌گویند «ایران کم بود، حالا عربستان هم اضافه شد!».

سال‌ها تحریم و مذاکره نتوانست برنامه هسته‌ای ایران را متوقف کند و ظاهراً مقامات کاخ سفید به این نتیجه رسیده‌اند اشتباهی را که در قبال ایران مرتکب شدند. نباید درباره عربستان تکرار کنند.

برنامه جدید آمریکا، همکاری در توسعه فناوری هسته‌ای با عربستان است، به‌ویژه در زمینه انرژی. ایالات متحده، تحت فشار اسرائیل و نگرانی از گسترش فعالیت‌های هسته‌ای در منطقه، به این جمع‌بندی رسیده است که برای مهار این روند باید به‌جای مخالفت، به عربستان کمک کند؛ البته در چارچوبی کاملاً کنترل‌شده که خود آمریکا بر آن نظارت داشته باشد.

این سیاست در قالب مدل معروف به «Black Box» دنبال می‌شود؛ مدلی که در آن، آمریکا فناوری هسته‌ای را در اختیار عربستان قرار می‌دهد، اما اجازه هیچ‌گونه غنی‌سازی اورانیوم را به سعودی‌ها نمی‌دهد و کنترل کامل بر چرخه سوخت را در اختیار دارد.

اسرائیل به‌عنوان نزدیک‌ترین متحد منطقه‌ای آمریکا، بارها مخالفت خود را با برنامه هسته‌ای عربستان اعلام کرده است. مقامات اسرائیلی هشدار داده‌اند چنین برنامه‌ای، حتی اگر صلح‌آمیز باشد، می‌تواند زیرساخت‌های لازم برای ساخت بمب هسته‌ای را فراهم کند.

در ایمن میان، قرار است دونالد ترامپ، رئیس‌جمهور آمریکا، به عربستان سعودی و چند کشور منطقه سفر کند. یکی از موضوعات اصلی این سفر، دقیقاً همین همکاری هسته‌ای میان واشنگتن و ریاض است. از دیگر مباحث مهم، سرمایه‌گذاری احتمالی عربستان در تأسیسات غنی‌سازی در خاک آمریکا و استفاده از شرکت‌های آمریکایی برای ساخت نیروگاه‌های هسته‌ای در عربستان است.

توافق هسته‌ای غیرنظامی با عربستان برای آمریکا منافع چندوجهی دارد؛ از یک سو، شرکت‌های آمریکایی می‌توانند در پروژه‌های میلیاردی ساخت نیروگاه‌های هسته‌ای مشارکت کنند و از سوی دیگر، این مشارکت امکان نظارت آمریکا بر زیرساخت‌های هسته‌ای عربستان را فراهم می‌کند و نگرانی‌ها درباره اشاعه فناوری هسته‌ای را کاهش می‌دهد.

اما نگرانی‌ها در اسرائیل همچنان بالا گرفته است. رهبر اپوزیسیون اسرائیل، سکوت نخست‌وزیر در غیرقابل قبول دانسته و درباره پیامدهای خطرناک توافق احتمالی آمریکا و عربستان هشدار داده است. یائیر لاپید با انتقاد از مذاکرات عربستان و آمریکا می‌گوید: «غیرقابل تصور است بنیامین نتانیاهو در برابر توافقی که ممکن است موجب رقابت تسلیحاتی هسته‌ای در خاورمیانه شود، سکوت کرده باشد».

در همین حال که گفت‌وگوها میان آمریکا و عربستان بر سر همکاری هسته‌ای ادامه دارد، پرونده هسته‌ای ایران نیز وارد مرحله‌ای حساس شده است. دور چهارم مذاکرات غیرمستقیم ایران و آمریکا بدون نتیجه مشخص به پایان رسید و طرفین فقط به ابراز امیدواری بسنده کردند و از ادامه مذاکرات سخن گفتند.

اما استراتژی آمریکا در قبال ایران چیست؟ ترامپ در ابتدای دوران ریاست‌جمهوری خود بر لزوم دستیابی به توافقی سریع و جامع با ایران تأکید داشت و تهدید می‌کرد ایران با باید آن را نپذیرد یا منتظر پیامدهای سنگین باشد. اکنون اما از لحن تهدیدآمیز شخص ترامپ خبری نیست.

در همین حال، استیو ویتکاف، نماینده ویژه رئیس‌جمهور آمریکا در امور خاورمیانه، اخیراً در مصاحبه‌ای با وب‌سایت «بریتارت نیوز» اعلام کرده خط قرمز آمریکا، «نبود هرگونه برنامه غنی‌سازی در خاک ایران» است. به گفته او، این شامل برچیدن کامل تأسیسات غنی‌سازی در نظر، فردو و اصفهان و حذف تمامی سانتریفیوژها خواهد بود. نتانیاهو، نخست‌وزیر اسرائیل نیز بارها تأکید کرده تنها راه‌حل مطلوب، باوودی کامل تأسیسات هسته‌ای ایران است.

به نظر می‌رسد هدف اصلی آمریکا، تعطیلی کامل برنامه غنی‌سازی ایران باشد؛ هدفی که از آن عقب‌نشینی نخواهد کرد. در عین حال، واشنگتن برای نگه‌داشتن ایران پای میز مذاکره، می‌خواهد ابتدا الگوی همکاری هسته‌ای با عربستان را نهایی کند و سپس آن را به ایران پیشنهاد دهد.

یعنی مدل آمریکایی برای ایران، مشابه همان طرح پیشنهادی به عربستان خواهد بود؛ مشارکت در تأمین انرژی هسته‌ای با کمک شرکت‌های آمریکایی، اما بدون غنی‌سازی اورانیوم و بدون امکان انحراف به سوی نظامی‌گری. از سوی دیگر، نگرانی‌های آمریکا نسبت به واکنش اسرائیل هم جدی است.

شاید یکی از دلایل فرسایشی‌شدن مذاکرات، اطمینان‌دهی به تل‌آویو باشد مبنی بر اینکه آمریکا، ایران را فقط برای رفع تحریم‌ها در قبال تعطیلی برنامه هسته‌ای به میز مذاکره کشانده است. البته نتانیاهو به‌وضوح هشدار داده اگر لازم باشد، برای دفاع از اسرائیل منتظر چراغ سبز واشنگتن نخواهد ماند.

شاید سناریوی دیگر این باشد که آمریکا با فرسایشی‌کردن مذاکرات، قصد دارد حسواس ایران را برت کند تا اسرائیل بتواند با یک حمله برق‌آسا، تأسیسات هسته‌ای ایران را هدف قرار دهد. در آن صورت، زمانی که ایران بخواد پاسخ دهد، آمریکا از اهرم‌هایی همچون بازگرداندن تحریم‌های شورای امنیت از طریق مکانیسم ماشه به‌عنوان «چماق» با پیشنهاد مدل عربستان به‌عنوان «هویج» برای مهار واکنش ایران استفاده کند.

در چنین شرایطی، مذاکره‌کنندگان ایرانی نباید در دام تله فرسایشی‌شدن مذاکرات گرفتار آمریکا شوند، بلکه باید با هدف‌گذاری روشن، دستیابی به نتایج ملموس را دنبال کرده و با گسترش دامنه مذاکرات، موضوعات کلیدی همچون همکاری‌های اقتصادی را نیز بر سر میز مذاکره بیاورند.

مالک مصدق: مذاکرات هسته‌ای ایران و ایالات متحده

در می ۲۰۲۵ به مرحله‌ای حساس رسیده و با چهار دور گفت‌وگوی غیرمستقیم در مسقط و رم، پیشرفت‌های درخور توجهی داشته است. دور چهارم مذاکرات با طرح جزئیات دقیق‌تر اما بدون توافق نهایی به کارش پایان داد. در این میان و به گفته عباس عراقچی، وزیر امور خارجه ایران، دور اخیر «صریح‌تر و جدی‌تر» از دوره‌های قبلی بود. مسئول سیاست خارجی کشورمان تصریح کرد: «مقصود ما از مذاکره رفع تحریم‌هاست و این مورد توافق دو طرف قرار دارد». با این وجود، اکنون چالش اصلی به موضوع غنی‌سازی بازمی‌گردد که عراقچی در این رابطه افزود: «ایران در موضوعات اختلافی به‌ویژه غنی‌سازی به طرف مقابل نزدیک‌تر شده، اما اصل غنی‌سازی اصلاً قابل مذاکره نیست».
سکائدار دیپلماسی ایران پیشنهاد کرد که برای اعتمادسازی، ایران ممکن است در دوره‌ای محدود، سطح و میزان غنی‌سازی را کاهش دهد، مشروط به لغو تحریم‌ها. در طرف مقابل نیز استیو ویتکاف، نماینده ویژه آمریکا، مذاکرات را «سازنده» خواند، اما کماکان برخی فشارها برای برچیدن حق غنی‌سازی ایران نیز مطرح است. این اظهارات نشان‌دهنده اختلافات عمیق بین تهران و واشنگتن است، به‌ویژه در مورد سطح غنی‌سازی و نظارت‌های آژانس بین‌المللی انرژی اتمی. البته برخلاف این گمانه‌زنی‌ها، مجید تخت‌روانچی، معاون سیاسی وزیر امور خارجه ایران، در حاشیه نمایشگاه کتاب تهران موافقت داد: «هنوز وارد جزئیات درباره سطح و میزان غنی‌سازی نشده‌ایم و آنچه آقای عراقچی درباره خروجی مذاکرات مطرح کرد، صرفاً بیان چارچوب بود». این دیپلمات ارشد تصریح کرد: «ایران آماده پذیرش محدودیت‌های موقت در غنی‌سازی به‌عنوان اقدام اطمینان‌ساز است، اما این اقدامات یک‌طرفه نخواهد بود و باید با لغو تحریم‌ها همراه شود».
تخت‌روانچی گمانه‌زنی‌ها درباره محدودیت ۲۵ساله را نیز رد کرد و خبر داد: «نه زمان و نه درصد مشخصی تعیین نشده است».

محور مذاکرات با خط قرمز ایران؟

غنی‌سازی اورانیوم اکنون محور اصلی مذاکرات تهران-واشنگتن و در عین حال خط قرمز اصلی ایران است. طبق گزارش آژانس در فوریه ۲۰۲۵، اکنون ایران توانسته است

ادامه فشارهای واشنگتن و تأکید تهران بر حقوق هسته‌ای

تقاطع منافع در غنی‌سازی

۲۷۴.۸ کیلوگرم اورانیوم ۶۰درصدی را ذخیره کند. البته آژانس تأکید دارد که این فعالیت، حق قانونی‌اش تحت معاهده منع اشاعه (NPT) است. عراقچی هم قبل‌تر اعلام کرده بود که «ممکن است برای اعتمادسازی، ابعاد، اندازه، سطح و میزان غنی‌سازی را در دوره‌ای محدود کنیم، اما اصل غنی‌سازی قابل مصالحه نیست». این موضع نشان‌دهنده تعهد ایران به حفظ دستاوردهای هسته‌ای است که با هزینه‌های سنگین به دست آمده است. طبق گزارش الجزیره، ایران پیشنهاد کرده غنی‌سازی را به ۳.۶۷ درصد (سطح برجام) کاهش دهد و بخشی از ذخایر اورانیوم خود را تحت نظارت آژانس رقیق یا صادر کند. این پیشنهاد با هدف کاهش نگرانی‌های غرب ارائه شده، اما آمریکا خواستار «غنی‌سازی صفر» است؛ موضعی که تهران آن را غیرواقعی می‌داند. رافائل گروسی، مدیرکل آژانس، در جدیدترین اظهارنظرش در گفت‌وگو با لائاسیون تأکید کرد: «ما در ایران حضور دائمی داریم و بازرسی‌ها هرگز قطع نشده است». وی افزود که با ویتکاف در تماس است تا دانش آژانس درباره برنامه هسته‌ای ایران به اشتراک گذاشته شود. گروسی مدعی وجود «مناطق خاکستری» در برنامه ایران شد و ادعا کرد تهران همه مسائل را به‌طور کامل توضیح نمی‌دهد.
باین‌حال، ایران بارها اعلام کرده که برنامه‌اش صلح‌آمیز بوده و فتوای رهبر انقلاب تولید سلاح هسته‌ای را ممنوع کرده است. برخی گزارش‌ها نشان می‌دهد ایران با بازرسی‌های گسترده‌تر آژانس موافقت کرده، اما بر حفظ غنی‌سازی داخلی تأکید دارد.

بحث جنجالی در میانه مذاکرات

در آستانه ورود به دورم پنجم مذاکرات، اکنون یکی از فشارهای جدید به تیم آمریکایی ناظر بر توافق ۱۲۳ است که توسط سناتورهای جمهوری خواه، از جمله لیندزی گراهام، تام کاتو و کتی بریت مطرح شده است. طبق گزارش «جونیش اینسایدر، این سناتورها قطع‌نامه‌ای ارائه کرده‌اند که توافق ۱۲۳ را مشروط به «انهدام کامل برنامه هسته‌ای ایران» و پذیرش پروتکل الحاقی آژانس می‌کند. این توافق، براساس بخش ۱۲۳ قانون انرژی اتمی آمریکا، شرایط همکاری هسته‌ای صلح‌آمیز را تعیین می‌کند و معمولاً با متحدان نزدیک آمریکا مانند امارات (۲۰۰۹) امضا می‌شود. رابرت اینهورن، پژوهشگر مؤسسه بروکینگز، به جونیش اینسایدر گفت: «توافق هسته‌ای

با ایران لزوماً نیازی به توافق ۱۲۳ ندارد». وی افزود که این توافق ممکن است شامل همکاری‌های «کم‌ریسک» مانند خرید اورانیوم غنی‌شده ایران توسط آمریکا باشد، اما از نظر سیاسی در آمریکا نامحبوب است. آندریا استریگر، از بنیاد دفاع از دموکراسی‌ها، این ایده را «غیرواقع‌بینانه» خواند و گفت: «امضای توافق ۱۲۳ با ایران که تحت تحقیقات آژانس است، پیام منفی درباره چشم‌پوشی آمریکا از نقض‌های گذشته تهران ارسال می‌کند». اینهورن تأکید کرد که توافق ۱۲۳ معمولاً برای ساخت نیروگاه‌های هسته‌ای با انتقال فناوری استفاده می‌شود و بعید است با ایران اجرائی شود. وی افزود: «می‌توان توافقی محدودکننده برای ایران طراحی کرد که نیازی به توافق ۱۲۳ نداشته باشد». ایران پیشنهاد کرده بخشی از اورانیوم غنی‌شده خود را به آمریکا یا روسیه صادر کند که می‌تواند در چارچوب اعتمادسازی باشد. گروسی از این ایده حمایت کرد و پیشنهاد داد ذخایر ایران رقیق یا صادر شود.

چالش‌های سیاسی و قانونی توافق ۱۲۳

توافق ۱۲۳ با موانع قانونی و سیاسی متعددی مواجه است. طبق قانون آمریکا، کنگره می‌تواند با رأی‌گیری توافق ۱۲۳ را رد کند. اینهورن به جونیش اینسایدر گفت: «حمایت کنگره از توافقی که برنامه هسته‌ای ایران را محدود کند، دشوار است، چه برسد به توافقی که همکاری هسته‌ای با ایران را شامل شود». سناتورهای جمهوری خواه در قطع‌نامه خود خواستار پذیرش «استاندارد طلایی» در منطق ایران شدند، مشابه توافق امارات که غنی‌سازی داخلی را ممنوع می‌کند. این شرط با موضع ایران که غنی‌سازی را خط قرمز می‌داند، در تضاد است. ایران اعلام کرده که هرگونه همکاری هسته‌ای باید در چارچوب NPT باشد و هیچ محدودیتی بر حق غنی‌سازی تحمیل نشود.
تخت‌روانچی (۱۲ می ۲۰۲۵) تأکید کرد که «اقدامات اطمینان‌ساز ما یک‌طرفه نیست و باید با لغو تحریم‌ها همراه باشد». با چنین شرایطی دور پنجم مذاکرات که احتمالاً در اواخر می ۲۰۲۵ برگزار می‌شود، سرنوشت‌ساز خواهد بود. ایران با انعطاف در کاهش غنی‌سازی و پیشنهاد صادرات اورانیوم، اراده خود برای توافق را نشان داده است. باین‌حال، مواضع سخت‌گیرانه آمریکا و فشارهای کنگره و اسرائیل چالش‌های اصلی هستند.

خبر

حضور غریب آبادی در کمیسیون امنیت ملی مجلس
تداوم تنش در مسیر دیپلماسی؛ تأکید ایران بر خطوط قرمز راهبردی

گروه سیاست: روز گذشته جلسه کمیسیون امنیت ملی و سیاست خارجی مجلس شورای اسلامی با حضور کاظم غریب‌آبادی، معاون حقوقی و بین‌الملل وزارت امور خارجه برگزار شد. در این نشست، گزارشی از دور چهارم مذاکرات غیرمستقیم میان جمهوری اسلامی ایران و ایالات متحده آمریکا ارائه شد که بازتابی از فضای پرتنش و عدم اعتماد میان دو کشور بود. طبق گزارش ارائه‌شده، در این دور نیز همچون دوره‌های پیشین، مذاکرات به‌صورت غیرمستقیم و درباره اصول کلی و چارچوب‌های بنیادین جمهوری اسلامی ایران دنبال شده است. معاون وزیر خارجه تأکید کرده که در این گفت‌وگوها بر لزوم رعایت خطوط قرمز ایران به‌ویژه در حوزه هسته‌ای تأکید ویژه‌ای شده است.

در صدر این خطوط قرمز، ادامه غنی‌سازی اورانیوم قرار دارد؛ موضوعی که ایران آن را نه‌تنها یک ضرورت فنی برای تأمین نیازهای نیروگاهی، بلکه بخشی از غرور ملی و حاصل سال‌ها هزین و سرمایه‌گذاری تلقی می‌کند. بر همین اساس، غریب‌آبادی اعلام کرده: «اگر آمریکایی‌ها به دنبال غنی‌سازی صفر هستند، ادامه مذاکرات برای ما بی‌معناست».

واکنش به مواضع متناقض آمریکا

یکی از نکات کلیدی گزارش، انتقاد شدید ایران از مواضع متناقض و دوگانه واشنگتن بود. به گفته غریب‌آبادی، طرف آمریکایی هم‌زمان با حضور در مذاکرات، از طریق اظهارنظرهای رسمی، اعمال تحریم‌های تازه و تهدیدهای غیرمستقیم، سیگنال‌هایی ارسال می‌کند که با منطق گفت‌وگو و توافق در تضاد است.

او تصریح کرد مسائل داخلی آمریکا، ازجمله اختلافات حزبی با انتخابات، تأثیری در تصمیم‌گیری‌های ایران ندارد و تهران مذاکرات را با تکیه بر اصول و منافع ملی خود پیش می‌برد.

نگاه مجلس؛ احتیاط، بدبینی و تأکید بر استقلال راهبردی

در این نشست، اعضای کمیسیون امنیت ملی نیز مواضعی همسو با دیدگاه‌های وزارت خارجه اتخاذ کردند. ضمن انتقاد از تحریم‌ها و تهدیدهای بی‌درپی آمریکا، برخی نمایندگان پیشنهاد کردند تا زمانی که واشنگتن صراحتاً حق ایران برای غنی‌سازی را به رسمیت نشناسد و از فشارهای اقتصادی دست نکشد، مذاکرات تعلیق شود. همچنین بر لزوم فعال‌سازی دیپلماسی رسانه‌ای برای جلوگیری از تحریف روایت‌ها تأکید شد و نمایندگان خواستار آن شدند که کشور در عرصه داخلی، مذاکرات را محور تصمیم‌گیری‌های کلان قرار ندهد و روی ظرفیت‌های بومی تکیه بیشتری داشته باشد.

آینده‌ای مبهم در سایه اختلافات بنیادین

براساس محتوای این گزارش و لحن حاکم بر اظهارات طرف ایرانی، می‌توان نتیجه گرفت که مذاکرات در مرحله‌ای حساس اما پرچالش قرار دارد. با وجود ادامه گفت‌وگوها، شکاف عمیق بر سر موضوعاتی همچون سطح غنی‌سازی، ماهیت تحریم‌ها و دامنه مذاکرات (ازجمله موضوعات موسیقی و منطقه‌ای که ایران صراحتاً آن را خارج از دستور کار می‌داند)، احتمال دستیابی به توافقی در کوتاه‌مدت را کاهش داده است. به نظر می‌رسد ایران با اتکا بر مواضع اصولی خود، بر حفظ دستاوردهای هسته‌ای تأکید دارد و تا زمانی که تضمین‌های ملموس از سوی آمریکا دریافت نکند، حاضر به عقب‌نشینی نخواهد بود. در مقابل، واشنگتن با رویکردی پاندولی و بعضاً متناقض، همچنان تلاش دارد امتیازاتی بدون پرداخت هزینه سیاسی در داخل کسب کند.